

Співак В. В.,

кандидат філософських наук,
докторант Національної музичної
академії України імені П. І. Чайковського
(Чернігів, Україна), E-mail: vova3006@ukr.net

ВПЛИВ АРИСТОТЕЛЯ НА ФІЛОСОФСЬКУ СКЛАДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОПОВІДІ XVII СТ.

***Анотація.** Дослідження присвячене впливу спадщини Аристотеля на філософську складову української проповіді XVII ст. на прикладі текстів Антонія Радивиловського. Простежуються зміст ідейних запозичень текстів Аристотеля та механізми їх використання проповідником. Робиться висновок про творчий характер використання Антонієм Радивиловським ідей Аристотеля та наявність у спадщині проповідника значної філософської складової.*

Ключові слова: історія філософії, українська філософія, антична філософія, бароко, проповідь.

Загально визнаною складовою української філософської культури епохи бароко є філософська спадщина Аристотеля, що в своїй схоластичній інтерпретації становила основу філософських курсів, які викладалися в єзуїтських колегіумах та Києво-Могилянській колегії. Природно, що з академічних аудиторій, дані ідеї поширилися в інші сфери духовної культури українського бароко, творцями якої були вихованці київських професорів.

Одним з культурних феноменів в якому відбивалися ідеї Стагірита була церковна проповідь, що мала функцію масового засобу впливу на суспільну свідомість. Церковна проповідь, як жанр що мав за мету корекцію людської поведінки в бік християнських чеснот, містила значну філософсько-антропологічну та морально-етичну складову. Ця складову спиралася на моралістичні міркування авторів над проблемами людської природи, належної поведінки, сенсу життя, взаємин людини та світу. В свою чергу, дані міркування традиційно склалися з євангельських повчань, а також християнізованої етики Аристотеля й інших античних авторів (Сенеки, Цицерона, Епікура тощо).

Найбільш показовою в цьому відношенні є спадщина проповідника Києво-Печерської Лаври Антонія Радивиловського, яка складається з двох рукописних та двох друкованих збірок: «Огородок Марії Богородиці» та «Вінець Христов». Проповідник жваво послуговувався у своїх текстах античною літературою, серед якої були й твори філософського характеру. Даний факт насичує проповіді Антонія Радивиловського філософським змістом та надає їм статусу текстів в яких відбивався тогочасний філософський процес у вигляді елементів філософських знань, що їх отримав автор під час свого перебування в київській колегії. Відповідним чином осмисливши ці ідеї, він включив їх у власну творчість з метою подальшої екстраполяції в суспільну свідомість через роботу з паствою. Дослідження даних запозичень та особливостей їх використання й інтерпретації Антонієм Радивиловським можуть розширити наші знання про філософську культуру українського бароко. Тож дана проблема є доволі актуальною та потребує уваги дослідників.

Питання про вплив філософії Аристотеля на українську філософську культуру XVII ст. вже давно лежить у полі зору дослідників. Так, дана тема досліджувалась у працях: В. Горського [3], І. Захари [5], М. Кашуби [6], В. Нічик [7], М. Роговича та Д. Кирика [12], Я. Стратій [13], Л. Чернік [14] та ін. Проте, на матеріалі текстів Антонія Радивиловського ця тема майже не вивчалась.

Метою даної статті є дослідження особливостей використання та інтерпретації

філософської спадщини Аристотеля в українській церковній проповіді XVII ст. на прикладі текстів Антонія Радивилівського. В якості об'єкту вивчення виступають рукописні та друковані збірки проповідей «Огородок Марії Богородиці» та «Вінець Христов».

Антоній Радивилівський досить активно використовує тексти Аристотеля у своїх проповідях та називає грецького філософа «найсубтільніший з Любомудрцевь» [8, арк. 487], що свідчить про визнання його авторитету, що цілком відповідало тогочасній традиції.

Загалом, Антоній Радивилівський, з метою зацікавлення слухачів, досить активно використовує посилання на Аристотеля які містять інформацію природничого характеру, проте, коментуючи їх, намагається надавати їм моралістичного змісту. Так, не посилаючись на конкретне джерело, проповідник пише: «Учить Аристотелесь, ижъ зъ единого яйца, два птенца народитися могутъ, если пліва жолтка на двоєся розділит. Что въ яйцу жолтокъ, то въ чоловіку любовь. тая если будетъ замиряти на двоє, къ Богу й ближнимъ, зъ надіи пришлої славы, окажутся яко два птенца, Прославленіє Души й Тіла» [11, с. 12]. Рукописний «Огородок» містить той самий фрагмент із незначними відмінностями, посилання на джерело в маргіналіях так само відсутнє [9, арк. 15]. Джерелом цього запозичення вочевидь є трактат «Про виникнення тварин», який до XVII ст. залишався чи не єдиною працею з основ ембріології, хоча відсутність прямого посилання на першоджерело може свідчити й про походження інформації з іншого, невідомого тексту в якому конкретне посилання, скоріш за все, також було відсутнє.

Запозичення з текстів Аристотеля використовуються проповідником при похвалі значних осіб та святих, тут вони набувають не тільки якостей риторичної прикраси, але й моралістичного характеру (схилання слухачів до християнської побожності).

Наприклад, у вступній присвяті до «Огородка», в якій Антоній Радивилівський дякує своєму патрону Інокентію Гізелю, вихваляючи його цноти, проповідник порівнює його милосердя з описаним Стагіритом чарівним джерелом яке воскрешає мертвих птахів, «Пишетъ Аристотелесь, же есть въ Сициліи Жродло накшталтъ виру, въ которомъ гды будетъ погружено Птаство умерлоє, оживеть. (Маргіналія: «О Чудесныхъ гл: кВ») й ктожь не признаете, же естесь такимъ жродломъ Превелебность Твоя? бо якъ въ ономъ жродлі Вода, Птаство умерлоє уживляеть: такъ Милосердіє Твое, нендзныхъ й утрапленыхъ людей, яко то Вдовь, сиротъ, Пришелцовъ, неволниковъ, недостаткомъ й гладомъ змореныхъ, власне оживляеть» [11, арк. 8 зв.]. Вочевидь, тут проповідник посилається на псевдоаристотелівський трактат «Про дивовижні чутки». Як видно з наведеного тексту – похвала Гізелю з використанням посилання на Аристотеля, яке містить інформацію природознавчого характеру, відповідно до задуму проповідника набуває моралістичного та епідейктичного змісту.

У «ІІ слові на перенесення мощів св. Феодосія Печерського», Антоній Радивилівський без посилання на джерело (фрагмент з трактату «Про дивовижні чутки») згадує: «Пишетъ Аристотелесь Филозофъ, же въ Фригїей на одной горі знайдуется Камень якій, который гдыкто внесль до // Цибелесь Божницы, еднал себї дивную любовь у Родичовъ, хотяй бы ихъ найбарзїй уразиль... Абысмо теды слухачу могли Бога ураженого грїхами нашими, поеднати, абысмо могли набыти ласки й милосердія его, за Камень той, который еднаеть любовь сыномъ у Родителей, внесімо до его Бозского маестату сію драхму золотую, Мощи мовлю Преподобного отца нашего Феодосія Печерского» [11, с. 329–330].

Антоній Радивилівський при похвалі Богородиці (Слово ІІ на Рїздро Богородиці) використовує трактат Аристотеля «Метеорологіка» посилаючись на конкретний текст філософа: «Оный славный Філіозофъ Аристотелесь залицаючи зъ фарбъ дугу Небесную мовить тоє оней: Дуга небесная маеть фарбы которыхъ заледво

маляры наслідовати можуть (Маргіналія: «Книга: г. Метеор. Глав.: в», посилання вірне – В.С.). Гдыся присмотримо фарбомъ дивному кшталту й пієнкности Преблагословенной Дівы Маріі теперь наРодженной, признати мусимо тоє, же такіє міти будеть цноты й заслуги, же Серафимове, Херувимове, Прістолы, Начала, Власти, Господствія, й иншіи Агглове въ оныхъ заледво ю наслідовати можуть; й овшемъ въ нікоторыхъ немогутъ» [11, с. 427].

В рукописному варіанті це «слово» йде під номером сім та значно відрізняється від друкованого варіанту. Так, в ній відсутній наведений вище фрагмент, проте також присутні міркування Аристотеля про веселку запозичені з того ж трактату (щоправда вже анонімні та без посилань на джерело, яким також є III книга Метеорологіки, глава IV [1]) «Правять Філософове, же Дуга єсть образомъ солнца, бо ударяючи променями // на облакъ темный, оную чинить попеклу себѣ подобную. Наша мысленная дуга Преблагословенная Дева Марія, что єсть если не образъ Бога, который яко солнце отъ маєстату своего Бозского, нибы въ темныхъ облакъ, въ насіне Іоакима святого й Анны Благодати своей Бозкой променя путивши, оную ведлугъ кшталту своего уформоваль» [10, арк. 423 зв.].

В обох варіантах, використання проповідником текстів Аристотеля має характер риторичної прикраси та не містить філософськи значущих міркувань автора.

Пишучи про необхідність хвалити Богородицю, проповідник намагається довести, що вшанування її є вшануванням самого Христа. Тут Радивилівський обирає за аргумент цитату Стагірита про дружбу й розвиваючи її наводить приклад дружби Олександра Македонського та Гефестіона. Дружба між Христом й Богородицею є ще сильніша, тож шанувати Богородицю, значить шанувати Спасителя: «ведлугъ Аристотеля філіозофа: Пріятель єсть другій сам. (Маргіналія: «Аристот: Єтикорум: Книг θ. гл. д») если теды Александерь Великій, такъ велце себѣ поважалъ пріятелство Гефестионово, ижъ для него честь й похвалу себѣ належитую, єму позволяль приписовати, й кто его чтиль. самого Александра чтиль. якожь далеко барзій Христос Спаситель немає пріятелства поважати Матки своей! яко похвалы ей от людей, й Аггловъ Чинненой, немає причитати себѣ за сполную, которыйсь съ нею такимъ пріятелствомъ злучиль, якимъ не тылко зъ найсвятоблжившими людми; але навіть з Агглами незлучился» [11, с. 964]. Як зрозуміло, тут, проповідник використовує в якості джерела «Нікомахову Етику» Аристотеля (книга 9, глава 4), в даному випадку посилання відповідає дійсності – «друг – це інший (я сам)» [2], що може свідчити про обізнаність Антонія Радивилівського з самим текстом трактату.

В іншому місці, для похвали Богородиці Антоній Радивилівський використовує природничо-наукові відомості з посиланням на Аристотеля: «яко злато важнійшее єсть над сребро; такъ Марія єдина у Бога, важнійшею міла быти над всі святые. . . же злато важнійшее єсть над сребро, Аристотель тую даєть причину: Злато праві, любо яко иншіи крушцы, иле до матерій, родится зъ сірки субтелной й червоной, й срібра живого субтелного й білого; болшь еднакъ до сложенія своего береть матерій зъ твердости сірки. аніжели зъ субтелности й білости живого срібра (в рукописному варіанті – «анижели з воздушнаго воднистаго жива сребра» (ртуті – В.С.) [10, арк. 658 зв.]) // же Марія єсть важнійшею над Аггль й инныхъ святыхъ, причина тая. ижъ болшь до зложєня тіла своего взяла от самого Господа, анижели матерій от родителей» [11, с. 530–531]. В рукописному варіанті проповідь йде під номером вісім, в якому даний фрагмент за незначними відмінностями дублюється. В обох варіантах в маргіналії йде посилання: «Аристотел: в остатней глав: метафизика» [10, арк. 658 зв.; 11, с. 530], що очевидно має означати трактат «Метафізика». Проте в «Метафізиці» даного фрагменту ми не знаходимо, це наштовхує на думку про те, що Антоній Радивилівський міг скористатися, якимось трактатом з алхімії, що базувалася на вченні Аристотеля про чотири першоелементи (вода, земля, вогонь, повітря) з яких складається все суще, видозмінивши їх у ртуть

(«живе» срібло), сірку та сіль (наприклад у популярних в ті часи працях Парацельса). З цього невідомого джерела він міг запозичити посилання. На користь цього свідчить й доволі неточний спосіб формулювання самого посилання (хоча, часто проповідник пише лише автора чи книгу без подробиць).

Проповідник використовує приклади з текстів Аристотеля й для підкріплення міркувань з приводу основ християнського віровчення. Так, викладаючи положення про непорочність Діви Марії у «Слові 4 на Різдво Богородиці» Антоній Радивилівський пише: «Править філософъ в Метеорах: если праві начиніе зъ воску чистого учиненное, й отовсюль замкненное, въ глубину морскую впущено будеть, водою наполненное сладкою, далеко отъсебе воды// морской горкость й солоность отганяеть; такъ власне начиніе девическое Маріей отвсюль діаволу замкненное въ море сего світа презъ естественное розмноженіе впущенное, всю гріха горкость далеко отъсебе отогнавши, сладкою тылко бозской ласки водою напелненное было» [10, арк. 633 зв.–634]. Тут проповідник не називаючи Аристотеля прямо, посилається на його трактат «Метеорологіка» не вказуючи при цьому місця звідки було взято фрагмент, ми ж знаходимо опис цього експерименту у книзі 2, главі 3 названого твору. Тож природничо-наукові ідеї Аристотеля використовуються Антонієм Радивилівським з метою богословського характеру.

У «Слові на неділю по Воздвиженію честнаго Креста Господня» проповідник зачіпає питання теодицеї, що належить до однієї з центральних проблем моральної теології. Міркуючи над причини людських нещасть, Антоній Радивилівський доходить висновку, що їх причинами є сама людина. Для підсилення даного висновку автор використовує ідеї Аристотеля висловлені в «Нікомаховій етиці»: «злые суть на чоловіка розмаитыи турбаціи, албо замішаня, печалованя, фрасунки, й перешкоды розмаитыи насемь світі... а ктожь й того зла бываеть причиною? самъ чоловік. такъ мовить Аристотелесь: самъ чоловікъ началом своихь діяній» (Маргіналія: «Книг: г. Єтикор:») [8, арк. 541].

Антоній Радивилівський використовує посилання на Етику Аристотеля (кн. 3, гл 3) для філософського підсилення морально-теологічних міркувань на тему причини гріха. Так, проповідник пише, що гріх виникає з двох джерел: «напередъ зъ невідомости розуму, которыйся незнаеть на річахъ створеныхъ около которыхъ грішить. Другая зъ невідомости тогожь розуму около гріха, гды невідаеть, що есть гріхъ» [8, арк.305 зв.]. Після цих слів Радивилівський розлого пояснює, що якби запитали грішників, які мучаться в пеклі, про причини їх гріховної поведінки, вони б відповіли, що не знали суті речей задля яких грішили, вважаючи їх благами. Тож з неправильного уявлення про благо витікає їх гріховна поведінка. Далі проповідник вдається до цитування Аристотеля, як морального авторитету: «Выразиль тоє Аристотелесь, рекши: Всякъ грішачій, есть невідаючій (Маргіналія «г Єтик Глав: г.» – В.С.) чи не есть то правда? бо гды бы чоловікъ відалъ, якая есть злость й тяжкость гріха, ніколибься его недопустилъ» [8, арк. 306]. Тут вочевидь, Антоній Радивилівський доповнює висловлену перед цим думку, стверджуючи, що причиною аморальної поведінки є також незнання суті гріха. Отже причинами зла, на думку проповідника (як і багатьох його сучасників) є незнання блага та його протилежності. Загалом, дана установка властива для Сократичної філософії, має свої особливості у трактуванні Аристотеля, для якого знання має подвійний зміст: знати – мати інформацію (в даному випадку про благо), й знати – чинити у відповідності з правильним знанням, що не є одним і тим самим, адже людина може знати благо й при цьому чинити зло. Тож справжній зміст знання, на думку Стагірита, є не тільки інформація, а застосування її на практиці з метою блаженного життя. Антоній Радивилівський, як видно з контексту, в даному випадку має на увазі, знання, як формальну обізнаність в суті речей, а умовами правильного вчинку є відраза до гріха, після пізнання його суті. Дане трактування більше відповідає меті його повчання, тож тут проповідник не вдається в тумани

чення Аристотелевої думки, що б було недоречним з його задуму.

У міркуваннях про моральні норми людської поведінки, Антоній Радивилівський досить часто вдається до запозичень з праць Стагірита. Так, вихваляючи шлюб у «Слові о стане малженскомъ» проповідник посилається на відому думку Аристотеля висловлену ним у «Політиці» (кн. 1, гл. 1, п. 9) та «Нікомаховій етиці» (кн. 9, гл. 9.) суспільну сутність людини («людина – політична (суспільна) тварина»). Щоправда, тут проповідник не посилається в тексті на Аристотеля прямо (в маргіналіях посилання також відсутнє), а думку філософа приписує самому Господу: «албовімь Богъ обачиль же человекъ зъ прироженя естъ звѣря товариское, же самъ жити неможесть, же самага единого животь естъ прикрый, естъ фрасовливый...» [11, с. 1120].

Нижче Антоній Радивилівський згадує Аристотеля, проте також без посилання на конкретну працю, використовуючи вислів Аристотеля про дружбу та стосуючи їх до шлюбу встановленого Богом ще в раю: «се кость от кости твоея, и плоть от плоти твоея. яко бы рекль: овожь Адаме маешъ жену, ово маешъ помощницу. ово маешъ вірного прїателя, въ всемъ тебѣ повинующагося, [бо прїатель, естъ то едина воля. естъ то едина душа, ведлугъ овыхъ словъ Аристотеля Филіозофа: Прїатель естъ едина душа въ двохъ тілесехъ.] не зъ земли яко ты самъ, але з кости твоея учиненаго, абысь зналь, же яко кости муромъ суть сердца чоловіческаго въ которомъ замыкається ведлугъ Филіозофовъ, Первое родящееся, и остатнее умирающее; такъ жена естъ муромъ и заслоною чоловіка» [11, с. 1121]. В рукописі дані фрагменти майже не відрізняються від друкованого варіанту, проте ім'я Аристотеля, поруч з цитатою «Прїатель естъ едина душа въ двохъ тілесехъ», проповідником взагалі не згадується [10, арк. 857 зв.]. Дана цитата, скоріш за все, запозичена проповідником з Праці Діогена Лаертського «Про життя, вчення и вислови знаменитих філософів» (кн. 5). У трактаті Діоген Лаертський пише про Аристотеля: «На питання, чим є друг, він відповів «одна душа в двох тілах» [4]. Що ж стосується самих текстів Аристотеля то подібні думки в іншій формі та більш ґрунтовно висловлюються ним в книгах 8 та 9 «Нікомаховій етики».

Також, Антоній Радивилівський використовує цитування думок Аристотеля, коли звертається до міркувань над темою суспільних взаємин, зокрема між вищими та нижчими в суспільній ієрархії. Так, повторюючи популярну в християнській соціальній етиці думку про те, що вищі мають бути прикладом для нижчих, проповідник пише: «приклад Царей, Гетмановъ, и каждого стану старших барзо естъ пожитечный меншим, до выполнения цнот; и для того мовить Аристотелесь: гды праві власти суть недбалыи, не подобная речъ, абы слуги были печаловитыми» [11, с. 59]. При цьому посилання на конкретний текст філософа відсутні.

При міркуванні з приводу градації суспільних станів та ступенів праведності Антоній Радивилівський використовує вчення Аристотеля про чотири першоелементи: «Правдатель, на семъ світі имъ кто вышшій родовитостью, богатствомъ, премудростію, тымъ у людей зацнїишій, и шляхетнїишій; але у Бога, имъ кто цнотами, а особливе покорою естъ вышшій, тымъ у него и зацнїишій, и шляхетнїишій, власне яко межі всіма речами створеными, что естъ вышшаго, то естъ и шляхетнїишее и зацнїишее. На приклад, Небо шляхетнїишее и зацнїишее естъ над элементы, а и межі самыми элементами, имъ якїй элементъ естъ вышшій, тымъ надъ другїй естъ и зацнїишій: огонь зацнїишій естъ надъ Воздухъ, Воздухъ зацнїишій естъ надъ воду, Вода надъ землю. Такъ и межі людми, имъ кто естъ от другого вышшій цнотами, а найбарзїй покорою, тымъ от него предъ маестатомъ Божїимъ окажется зацнїишимъ и шляхетнїишимъ...» [11, с. 89]. Таким чином натурфілософія Стагірита набуває у проповідника морального змісту.

Отже, використання Антонієм Радивилівським текстів та ідей Аристотеля, відбувається заради досягнення ряду цілей. Так, окрім риторичного призначення підсилити цікавість промови або прославити якусь значну особу чи святого,

вставки з Аристотеля використовувались проповідником з метою морально-етичного повчання пастви, а також для підсилення богословських міркувань.

Антоній Радивилівський продемонстрував знайомство з широким колом трактатів Аристотеля та тими, що йому приписувались (Про Душу, Політика, Етика, Метафізика, Про виникнення тварин, Про дивовижні чутки). Проте в ряді місць відсутні конкретні посилання, вказані невірні посилання, а також викривлено текст чи думки Стагірита, що може говорити як про вільне творче оперування проповідника текстами філософа, так і про запозичення посилань на Аристотеля з інших джерел.

Сам факт використання Антонієм Радивилівським трактатів Аристотеля, робить його спадщину дотичною до філософської культури, а природничо-науковий характер ряду використовуваних текстів Стагірита не віддаляє слова проповідника від філософії, оскільки в XVII ст. природознавство не відокремилось від філософії остаточно й сприймалося сучасниками як частина філософії. Варто, хоча б, згадати фундаментальну працю Ісаака Ньютона «Математичні начала натуральної філософії» (*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*), 1687 року, в якій той описав основи класичної механіки.

Подальший аналіз взаємодії філософської складової української церковної проповіді епохи бароко та текстів Аристотеля на прикладі спадщини Антонія Радивилівського видається досить перспективним та потребує детальнішої уваги.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ:

1. Аристотель. Метеорологика // Собрание сочинений Аристотеля в 4-х томах. Том 3. – Москва: Мысль, 1981, URL: http://www.argo-school.ru/biblioteka/aristotel/aristotel_meteorologika_kniga_iii/aristotel_meteorologika_kniga_iii/ (Дата обращения 2.10.2016)
2. Аристотель. Никомахова Этика, URL: http://www.e-reading.by/chapter.php/71882/9/Aristotel'_-_Nikomahova_etika.html (Дата обращения 2.10.2016)
3. Горский В. С. Філософія в українській культурі (методологія та історія). Філософські нариси. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 236 с.
4. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М.: Мысль, 1986, URL: <http://www.psylib.org.ua/books/diogenl/txt05.htm> (Дата звернення 2.10.2016)
5. Захара І. С. Академічна філософія України XVII – 1-ї пол. XVIII ст. – Л.: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 239 с.
6. Кашуба М. В. Проблема людини в українській філософії XVI–XVIII ст. – Львів: Логос, 1998. – 238 с.
7. Ничик В. М. Рецепции греческой духовной культуры на Украине в кон. 16 – нач. 17 в. // Отечественная философская мысль 11 – 17 вв. и греческая культура: сб. науч. трудов./ ред. В. М. Ничик. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 241–258.
8. Радивилівський А. «Вінець Христов...». – К., 1688. – 544 арк.
9. Радивилівський А. «Огородок...». рукопис. – Книга 1. – І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. – П. Ник. М. П. 560 т.1. кн.1. – 955 арк.
10. Радивилівський А. «Огородок...». рукопис. – Книга 2.. – І. Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. – П. Ник. М. П. 560 т.1. кн.2. – 1030 арк.
11. Радивилівський А. «Огородок...». – К, 1676. – 1128 с.
12. Рогович М. Д., Кирик Д. П. Філософія Арістотеля на Україні: 14 – 1 п. 18 ст. // Філософська думка, 1978, № 6, С. 91–102.
13. Стратій Я. М. Філософія у Києво-Могилянській колегії // Київ в історії філософії України. – К.: КМ Academia, 2000. – С. 74–129.
14. Чернік Л. З. Арістотелізм у Києво-Могилянській академії: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.05. – Львів: Нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2000. – 16 с.

REFERENCES:

1. Aristotel'. Meteorologika [Meteorologica] // Sbranie sochineniy Aristotelya v 4-kh tomakh. Tom 3. – Moskva: Mysl', 1981, URL: http://www.argo-school.ru/biblioteka/aristotel/aristotel_meteorologika_kniga_iii/aristotel_meteorologika_kniga_iii/ (Accessed 2.10.2016)
2. Aristotel'. Nikomakhova Etika [Nicomachean Ethics], URL: http://www.e-reading.by/chapter.php/71882/9/Aristotel'_-_Nikomahova_etika.html (Accessed 2.10.2016)
3. Horskyi V. S. Filosofiia v ukrainskii kulturi (metodolohiia ta istoriia). Filosofski narysy

[Philosophy in Ukrainian culture (methodology and history). Philosophical essays]. – К.: Tsentr praktychnoi filosofii, 2001. – 236 s.

4. Diogen Laertskiy. O zhizni, ucheniyakh i izrecheniyakh znamenitykh filosofov [About the life, teachings and sayings of famous philosophers], – М.: Mysl', 1986, URL: <http://www.psylib.org.ua/books/diogen/txt05.htm> (Accessed 2.10.2016)

5. Zakhara I. S. Akademichna filosofia Ukrainy KhVII – 1-yi pol. KhVIII st. [Academic philosophy of Ukraine XVII – 1st floor. XVIII century] – L.: Vyd-vo LNU imeni Ivana Franka, 2000. – 239 s.

6. Kashuba M. V. Problema liudyny v ukrainskii filosofii KhVI–KhVIII st. [Problem of man in Ukrainian philosophy of the XVI–XVIII centuries] – Lviv: Lohos, 1998. – 238 s.

7. Nichik V. M. Retseptii grecheskoy dukhovnoy kul'tury na Ukraine v kon. 16 – nach. 17 v. [Reception of Greek spiritual culture in Ukraine in the context. 16 – early 17] // Otechestvennaya filosofskaya mysl' 11 – 17 vv. i grecheskaya kul'tura: sb. nauch. trudov./ red. V.M. Nichik. – К.: Naukova dumka, 1991. – S. 241–258.

8. Radyvylovskiy A. «Vinets Khrystov...» [«The Crown Of Christ...»]. – К., 1688. – 544 ark.

9. Radyvylovskiy A. «Ohorodok...». Rukopys [«Gorodok...». manuscript]. – Knyha 1. – I. R. TsNBU im. V. I. Vernadskoho. – P. Nyk. M. P. 560 t.1. kn.1. – 955 ark.

10. Radyvylovskiy A. «Ohorodok...». Rukopys [«Gorodok...». manuscript]. – Knyha 2.. – I. R. TsNBU im. V. I. Vernadskoho. – P. Nyk. M. P. 560 t.1. kn.2. – 1030 ark.

11. Radyvylovskiy A. «Ohorodok...» [«Gorodok...»]. – К, 1676. – 1128 s.

12. Rohovych M. D., Kyryk D. P. Filosofii Aristotelia na Ukraini: 14 – 1 p. 18 st. [Philosophy of Aristotle in Ukraine: 14 – 1 p. 18 century] // Filosofska dumka, 1978, # 6, S. 91–102.

13. Stratii Ya. M. Filosofii u Kyievo-Mohylianskii kolehii [Philosophy at the Kyiv-Mohyla Collegium] // Kyiv v istorii filosofii Ukrainy. – К.: KM Academia, 2000. – S. 74–129.

14. Chernik L. Z. Aristotelizm u Kyievo-Mohylianskii akademii [Arthotels at the Kyiv-Mohyla Academy]: avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.05. – Lviv: Nats. un-t im. Ivana Franka. – L., 2000. – 16 s.

Спивак В. В., кандидат философских наук, докторант Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского (Чернигов, Украина), E-mail: vova3006@ukr.net

Влияние Аристотеля на философскую составляющую украинской проповеди XVII в.

Аннотация. Исследование посвящено влиянию наследия Аристотеля на философскую составляющую украинской проповеди XVII в. на примере текстов Антония Радивиловского. Прослеживаются содержание идейных заимствований текстов Аристотеля и механизмы их использования проповедником. Делается вывод о творческом характере использования Антонием Радивиловским идей Аристотеля и наличие в наследии проповедника значительной философской составляющей.

Ключевые слова: история философии, украинская философия, античная философия, барокко, проповедь.

Spivak V., PhD in philosophical Sciences, doctoral student of the National music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky (Chernigov, Ukraine), E-mail: vova3006@ukr.net

The influence of Aristotle's on the philosophical component to Ukrainian sermons XVII.

Abstract. The author of the article investigates Aristotle's philosophical heritage on the ideological component of Antiniy Radyvylovsky's advocacy heritage in the context of philosophical traditions in ancient Greece and home philosophical culture. The urgency of this aim is caused by the necessity to investigate the sources of the Ukrainian philosophical tradition in the baroque era.

The purpose of this article is to study the features of the use and interpretation of the philosophical legacy of Aristotle in Ukrainian church sermon XVII century.

Research carried out on the base of texts of Antoniyy Radyvylovsky's. The advocate's manuscripts and printed works «Mother of Gold garden» and «Christ's nimbus» basic source. The main method of research is a comparative analysis.

The author gives general characteristic of Antoniyy Radyvylovsky's heritage, shows the subject – matter of ideological borrowings from Aristotle's texts and their use. The author draws attention to Greek philosopher's texts and peculiarities of their use. The notes from the advocate's text and some fragments that were identified and borrowed from Aristotle's works are analyzed.

The author comes to a conclusion that Aristotle's influenced moral and philosophical component of Antiny Radyvylovsky's heritage.

On the basis of the analysis mentioned above it was determined that Antiny Radyvylovsky might have read Aristotle's treatises: About Soul, Politics, Ethics, Metaphysics which are philosophic heritage of Aristotle. Antiny Radyvylovsky used fragment saints and to give them moral lessons.

The Antiny Radyvylovsky's not only chose examples from Aristotle's texts to use them as rhetorical adorning, but also borrowed Greek philosopher's moral and ethical ideas to adapt them to his own admonitions developing and interpreting them creatively.

The author comes to a conclusion that Antiny Radyvylovsky used Aristotle's ideas creatively and the advocate's heritage has a considerable philosophic component.

Keywords: *The History of Philosophy, Ukrainian Philosophy, ancient Philosophy, baroque, advocacy.*

УДК 141.33:248.2

Тимофеев А. В.,

ассистент кафедры философии и педагогики,
Государственный ВУЗ «Национальный горный университет»
(Днепро, Украина), E-mail: 201119741974@mail.ru

К ВОПРОСУ О ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ДУХОВНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ТРАДИЦИИ В МОНАШЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ: МАКАРИЙ ЕГИПЕТСКИЙ И БЕРНАРД КЛЕРВОСКИЙ

Аннотация. *Исследование влияния древневосточной монашеской традиции на формирование философско-теологических воззрений средневекового французского мистика Бернарда Клервоского проведено в контексте обоснования преемственности западной и восточной духовно-интеллектуальных традиций в западноевропейской культуре, основанной на принципах христианской духовности. Выявленные в результате исследования доминирующая христоцентричность и аскетико-мистическая направленность учений преподобного Макария и святого Бернарда, а также идейные параллели в понимании христианскими мыслителями феномена обожения подтверждают гипотезу о неразрывности философско-теологической традиции в монашеской культуре Средневековья.*

Ключевые слова: *древняя монашеская традиция, средневековая мистика, обожение, образ Божий.*

Постановка проблемы. В современном кризисном состоянии украинского государства и общества, искусственно разделенного барьерами информационной войны, все отчетливее звучит призыв к примирению людей, независимо от их идеологических, религиозных и политических предпочтений. Единение людей доброй воли на основе идейных принципов христианской духовности представляется нам важнейшим фактором, дающим возможность находить пути примирения. То, что объединяет христиан – больше того, что их разделяет. В данном контексте актуальность статьи заключается в историко-философском обосновании неразрывности восточной и западной духовно-интеллектуальных традиций в общеевропейской культуре, основанной на принципах христианской духовности посредством анализа влияния христианской древнемонашеской традиции Востока на формирование воззрений выдающегося религиозного лидера Западной Церкви первой половины XII века святого Бернарда Клервоского.

Анализ исследований и публикаций. Примечательно, что обращение к средневековой философии часто происходит в переломные эпохи развития общества, что подчеркивает ее непреходящую духовно-религиозную значимость. Начиная с конца XIX века, русские религиозно-философские и церковно-исторические исследователи неоднократно обращаются к средневековой философии, и, в частности, к наследию Бернарда Клервоского. Следует назвать работы А. Вертеловского,